

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Centar za filozofska istraživanja i Medjunarodni
centar za promociju interreligijskog dijaloga pravde i
mira “Zajedno”. Religija i državnost: Dekleracija za
svjetsku etiku**

Huković, Seid

1996

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/49293c12-3541-4e50-b53d-159209675862>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

KNJIGA CVI

ODJELJENJE DRŠTVENIH NAUKA
CENTAR ZA FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA

I

MEĐUNARODNI CENTAR ZA PROMOCIJU INTERRELIGIJSKOG DIJALOGA,
PRAVDE I MIRA "ZAJEDNO"

Knjiga 31

RELIGIJA I DRŽAVOTVORNOST
DEKLARACIJA ZA SVJETSKU ETIKU

Redakcioni odbor

SEID HUKOVIĆ, FILIP ŠIMIĆ, ARIF TANOVIĆ

Glavni urednik

SEID HUKOVIĆ

predsjednik Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO, 1996.

Avdo Sućeska

POGLED NA ODNOS RELIGIJE I DRŽAVNOSTI U JUŽNOSLAVENSKIM ZEMLJAMA

Historijski gledano, religija i državnost zadugo su išle pod ruku. To važi takoreći za cijeli svijet, pa i južnoslavenske zemlje. Na tim prostorima se uočava uska povezanost religije i države u nastanku i oblikovanju prvih država kod Hrvata, Srba, pa i Bošnjaka. Zametak državnosti u svim spomenutim zemljama u kojima su živjeli Hrvati, Srbi i Bošnjaci u uskoj je vezi sa širenjem kršćanstva koje potiče iz dva kulturna kruga, zapadno-evropskog (katoličkog) i istočnog vizantijskog (pravoslavnog), čije se granice ukrštaju u Bosni u kojoj širenje kršćanstva ima svoje specifičnosti. U širenju kršćanstva u tim regijama značajnu ulogu igrali su prvi vladari, u uslovima raspadanja rodovsko-plemenskog društva i postepenog formiranja feudalnog (staleškog). U prvim pisanim ispravama hrvatskih, srpskih i bosanskih vladara uočljiv je utjecaj religije, ili bolje reći Crkve na shvaćanje vladara o božanskom porijeklu njegove vlasti, što se manifestuje u dva vida. U invokaciji (prizivanju Boga) svih hrvatskih vladarskih isprava pisanih latin-skim jezikom ističe se prizivanje Boga izrekom: "In nomine patris et filii et spiritus sancti", u ime Boga, sina i svetoga duha (verbalna invokacija), ili samo znakom krsta (simbolična) invokacija. Više takvih primjera sadrže isprave (listine) hrvatskih vladara, počev od kneza Trpimira (852. godine) do posljednjih hrvatskih vladara iz dinastije Trpimirovića. Još izražajnije u vladarskim ispravama prisutno je isticanje vladara o božanskom porijeklu njegove vlasti riječima: "po milosti Božijoj vladar XY..." u Trpimirovoj povelji to glasi: "... Trpimir dux Croatorum iuvatus munere divino..." tj. "Trpimir knez Hrvata po milosti Božijoj..."

Karakteristično je shvaćanje osnivača srpske feudalne države Nemanjića, Stevana Nemanje o božanskom porijeklu njegove vlasti, izražen u tzv. Hilendarskoj povelji iz 1198/9. godine u kojoj ističe kako: "... iskoni Bog dade Grcima careve, Ugroma kraljeve, a Srbima vladike... ". Njegovi nasljednici,

kraljevi i carevi će u svojim ispravama još određenije isticati božansko porijeklo njihove vlasti.

Zanimljiva je evolucija u razvoju invokacije i intitulacije u ispravama bosanskih vladara. U svim ispravama bosanskih vladara nalazi se slična invokacija kao i u ispravama hrvatskih i srpskih vladara, s tim što je ona uvijek bila verbalna, nikada simbolična, to jest nikada u znaku krsta, dok se u ugovoru Kulina bana sa Dubrovnikom iz 1189. godine uopće ne ističe božansko porijeklo njegove vlasti, to jest povelja ne sadrži izreku "po milosti Božijoj", što će doći do izražaja tek u ispravama bana Matije Ninoslava polovinom XIII stoljeća. Specifičnosti oblika invokacije u poveljama bosanskih vladara objašnjava se utjecajem Bosanske bogumilske crkve, čime se može objasniti i odsustvo pozivanja Kulina bana na božansko porijeklo njegove vlasti. I jedna i druga osobenost potvrđuju činjenicu postojanja u Bosni heretičke Bosanske crkve, koja je igrala važnu ulogu u političkom životu Bosne. Iako su starješine Bosanske crkve (did, kondid, strojnici) u prvim vijekovima postojanja Bosanske države imali zapaženu ulogu na dvoru bosanskih vladara i uopće u vođenju državne politike, njen utjecaj je postepeno slabio dolaskom franjevacu u Bosnu 1391. godine i gotovo se izgubio pri kraju postojanja Bosanskog kraljevstva, ustupivši mjesto islamu i Osmansko-turskoj državi koja će zavesti u Bosni nove običaje i poglede na državu i ulogu religije u njoj.

Iako se u svim državama na slavenskom Jugu, manje više, osjećala bliska veza između Crkve i države, pri čemu će ta dva "saveznika" vrlo često voditi borbu za primat u vladanju, daleko najjača i najstabilnija veza između ta dva subjekta razvila se u Srpskoj državi Nemanjića. Srpski vladari su obilato darivali Crkvu krupnim posjedima kao feudima, a za uzvrat dobivali snažan oslonac Crkve u držanju u pokornosti zavisnih seljaka i suzbijanju opozicije obijesne feudalne gospode. Toj simbiozi svjetovne i duhovne vlasti kod Srba udario je snažan pečat Sava Nemanjić kada je uspio da mu Vizantija prizna autonomiju (autokefalnost) Srpske crkve 1219. godine, što će pojačati car Dušan podizanjem Srpske pravoslavne crkve na stepen patrijaršije 1346. godine. Time je potpuno oslobodio Crkvu od Carigradske patrijaršije. U svom poznatom Zakoniku, on je dao počasno mjesto Crkvi i sveštenstvu, istakavši potrebu tijesne saradnje Crkve i države u ostvarenje zajedničkog cilja "da pasu stado Hristovo". Na ovom mjestu nema potrebe da ističemo mnoge privilegije Crkve ozakonjene Dušanovim zakonikom. Dovoljno je istaći činjenicu da je time Srpska pravoslavna crkva postala država u državi, čime je postavljen temelj budućoj ulozi Srpske pravoslavne crkve u uslovima osmansko-turske vladavine. Kao što je poznato, Osmanlije nisu zatirali u južnoslavonskim zemljama, koje su osvojili, zatečene tekovine kršćanske kulture i civilizacije, niti su u pravilu rušili zatečene spomenike, crkve, manastire i dr., niti su zatečenom stanovništvu silom nametali svoju vjeru i islamski vjerozakon. Tako nešto kao pripanici islama nisu smjeli činiti, jer im je to Kur'anom bilo zabranjeno odredbom koja glasi: "La ikrahe fi ddini" to jest "nema prisile u vjeri".

Osvajanjem južnoslavenskih zemalja od strane Osmanlija, problem odnosa države i religije se postavlja u sasvim novom svjetlu. S obzirom na činjenicu da je Osmanska država bila u osnovi islamska teokratska država, čiji su temelji počivali na šerijatu (Kur'anu i Hadisu), u njoj se na prvom mjestu postavljalo pitanje odnosa države i muslimanskih podanika, a tek u drugom planu odnos nemuslimanskih podanika (kršćana i Jevreja) i muslimanske osmanske države. Odnos muslimana prema islamskoj državi bio je propisan šerijatom koji zahtijeva od svih muslimana da se pokoravaju svome muslimanskom vladaru, pogotovu ako je taj vladar kao halifa pored svjetovne posjedovao i duhovnu vlast nad svim muslimanima, kakav je bio slučaj i sa osmanskim sultanima, počev od Selima Prvog (1517.). Prema tome, vjerska je bila dužnost muslimana da ispunjavaju sve naredbe islamskog vladara, među kojima je naročito važna bila vojna obaveza, koja je vrlo često praktikovana u Bosni i Hercegovini.

Nemuslimanskim podanicima tzv. zimijama štićenicima muslimanska osmanska država je garantovala ličnu i imovinsku sigurnost i pravo ispovijedanja svoje vjere, uz uslov da ispunjavaju određene materijalne obaveze prema vladaru (harač, džizija) i osmanskim spahijama (feudalcima) u novcu i naturi. Drugim riječima, nemuslimanima je u određenim pitanjima bila priznata autonomija, odnosno pravo da autonomno rješavaju određene stvari posredstvom svojih crkvenih starješina. Nemuslimanima je, prema tome, bilo priznato pravo da imaju svoju crkvenu organizaciju i svoje crkvene starješine. Stepenn vjerske organizovanosti bio je uslovljen odnosom države i pojedinih vjerskih zajednica (milleta). Čini se da je Srpska crkva uživala daleko veću autonomiju od Katoličke crkve u Bosni. Položaj katolika u Bosni bio je određen tzv. Ahdnamom (poveljom) kojom je sultan Mehmed II (Fatih) nakon osvajanja Bosanskog kraljevstva 1463. godine garantovao bosanskim franjevcima pravo da slobodno ispovijedaju među katolicima svoju vjeru i uživaju ličnu i imovinsku sigurnost u granicama zakona.

Pravoslavna crkva je postepeno, osloncem na osmansku vlast, osvajala pozicije koje je krunisala pravom da obnovi patrijaršiju 1557. godine (Pečka patrijaršija). Obnavljanjem Patrijaršije, čija je jurisdikcija obuhvatala sve južnoslavenske zemlje u kojima je bilo Srba, ona je postala država u državi i odigrala značajnu ulogu u pripremi Srba za obračun sa Osmanlijama, kao i domaćim muslimanima. Drugim riječima, pod duhovnim rukovodstvom Crkve vršena je priprema da se u pogodnom trenutku razvije svijest kod Srba, posebno vodećih slojeva, u njihovim državama, koje su nastajale u oslobađanju od Osmanlija, da se u zemljama u kojima žive Srbi, ostvari princip "Cuius regio illius religio" (čija država toga i vjera), i to ne samo u Srbiji i Crnoj Gori već u novije vrijeme i u Bosni i Hercegovini. Takav obračun sa muslimanima započinje sa tzv. istragom poturica u Crnoj Gori pod vodstvom crnogorskih vladika iz kuće Petrovića početkom XVIII stoljeća. Sličnu praksu u Srbiji srećemo u toku Prvog srpskog ustanka (1804-1813), koja se u različitim vidovima i vremenima, praćena neviđenom brutalnošću, ponavlja sve do naših dana.

Ratujući sa Osmanlijama, pravilo "Cuius regio illius religio" primjenjivale su zadugo Austrija, Venecija i Rusija, što se u najgrubljem vidu manifestovalo u tzv. Velikom ratu (1683-1699). Tada su kršćanski saveznici izvršili neviđeni masakr nad muslimanima, poubijali ili protjerali, domove im popalili, a znatan broj pokrstili. Ta praksa je evidentna i u kasnijim ratovima velikih kršćanskih sila sa Osmanlijama u XVIII stoljeću sve do tzv. Dubičkog rata (1788-1791). Tada je austrijski car Josif II u svom proglasu obećao bosanskim muslimanima da će im, ako se predaju, garantovati ličnu i imovinsku sigurnost i pravo da ostanu u svojoj vjeri. Čak im je obećao da će njihovim vjerskim starješinama država obezbijediti plate.

